

УДК 373.3.015.31:[111.852:7

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.32.292688](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.32.292688)

НАТАЛІЯ ЯКИМЕНКО

СВІТЛАНА КАРАПИШ

ORCID: 0000-0003-4844-0884

ТЕТЯНА МІТІНА

Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ЗАСОБИ МИСТЕЦТВА ТАНЦЮ Й МИСТЕЦТВА СЛОВА ЯК РЕСУРС ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАУКОВОЇ ПРАКТИКИ

Авторами статті запропоновано інноваційний шлях естетичного виховання школярів, що полягає в проведенні наукової практики, яка поєднує літературу й хореографію. Виокремлено переваги використання діяльнісного підходу у формуванні ключових компетентностей і наскрізних умінь дитини, застосування теоретичних знань із літератури та хореографії на практиці, формування навичок самоосвіти, командної роботи, успішної інтеграції в соціум і самореалізації. Автори підкреслюють, що для формування ефективної системи естетичного виховання варто послуговуватися не лише традиційними підходами, а й шукати нові способи взаємодії педагога й учня.

***Ключові слова:** естетичне виховання, мистецький проект, наукова практика, рефлексія, художньо-естетичні засоби, критичне та аналітичне мислення.*

Постановка проблеми. Реалії пандемії та воєнних дій вимагають від освітян-практиків і науковців знаходити нові форми чи міксувати раніше використовувані інструменти для співпраці з дітьми так, аби не лише зацікавити, а й сформувані національно свідоме підростаюче покоління, дати ресурс стресостійкості, ментального здоров'я. На наш погляд, такі міркування перегукуються й з інноваційним підходом в освіті – СЕЕН.

Естетичне виховання є складним, історично зумовленим процесом, що пов'язаний із ментальною пам'яттю нації та спирається на традиційні культурні стереотипи соціуму, його історичну й родову пам'ять, а тому закономірно розглядати хореографію та літературу як дієвий симбіоз, що формує естетичні смаки школярів. На сучасному етапі мистецької та літературної освіти актуальною є проблема розвитку у дітей почуття прекрасного, здатності, визначати естетичну цінність творів мистецтва (як словесного, так і хореографічного), вміння сприймати, аналізувати, оцінювати їх. Успішне її вирішення – важливий критерій ефективності естетичного виховання загалом і критичного та аналітичного мислення зокрема, оскільки засилля низькопробної літератури, художньо недосконалих хореографічних композицій веде до знецінення моралі, призводить до деструктивних процесів у соціумі. При цьому ми як автори публікації пропонуємо нетиповий шлях естетичного виховання – наукова практика, що поєднує «емоцію» й «рацію», адже саме через хореографічне мистецтво й літературу учні долучаються до найкращих надбань народу в царині історії, етнографії, театрального й словесного мистецтва; через образи та твори українських письменників, ролі акторів, учні долучаються до культурної скарбниці народу. **Саме в цьому полягає новизна й актуальність репрезентованого дослідження.**

Викладення основного матеріалу дослідження. Із метою залучення та підготовки учнів до наукової та науково-технічної діяльності, розвитку пізнавальної діяльності ліцеїстів, заохочення їх до пошукової роботи, поглиблення та систематизації знань, усвідомлення практичної складової предметів, формування міжпредметних зв'язків, відповідно до Закону України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Положення про науковий ліцей, затвердженого постановою КМУ №438 від 22.05. 2019 року (зі змінами Постанови КМУ від 30.06.2021 року за № 664), Порядку проведення навчальної та наукової практики в Науковому ліцеї №3 Полтавської міської ради, Освітніх програм закладу, рішення педагогічної ради, наказу Наукового ліцею №3 «Про організацію та проведення навчальної та наукової практики учнів 5-11 класів у 2022-2023 н. р.», з 03 по 07 квітня 2023 року було проведено навчальну та наукову практику.

До наукової практики залучено близько 450 ліцеїстів 5-10 класів, до навчальної – 30 учнів 11 класу та більше 50 педагогічних і науково-педагогічних працівників. Практика відбувалася у змішаному форматі, включаючи як офлайн- так і онлайн-співпрацю та час самостійних досліджень та винаходів (Кучерук, Вигівська; *Методичні рекомендації ...*).

Для учнів 5-8-х класів практика проводилася щодня по 7 академічних годин (5 годин із науковим керівником та 2 години – самостійна науково-дослідницька робота), а для учнів 9-11-х класів по 8 академічних годин (6 годин з науковим керівником та 2 години – самостійна науково-дослідницька робота) (Кучерук, Вигівська; *Методичні рекомендації ...*).

У рамках практики педагога та учні ліцею продуктивно співпрацювали з науковцями закладів вищої освіти: ПДМУ, ПНПУ імені В. Г. Короленка, ПДАУ, ПУЕТ, НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». До реалізації проектів було залучено близько 30 науковців. Здійснено 32 практичні заняття на базі освітнього середовища, лабораторій і навчальних кабінетів ЗВО. У рамках практики зреалізовано 27 проектів з учнями 5-10 класів та здійснено підготовку учнів 11-х класів до національного мультипредметного тесту.

На наш погляд, естетичне виховання, не можливе без глибокого занурення в літературне й танцювальне мистецтвом, що, в свою чергу, потребує урізноманітнення технологій навчання на шляху від емоційного заглиблення в текст/танець до аналізу художнього/хореографічного твору, таємниці якого розкриються перед дитиною, якщо вона зуміє образно уявити й душею з хвилюванням відгукнутися на художнє слово письменника чи задум хореографа, продовжити творити разом із ними, репрезентуючи художній задум у літературно-хореографічній композиції.

Вважаємо, що одним із шляхів продуктивного вивчення літератури й хореографії є їх синтез з іншими видами мистецтв, які об'єднує емоційно-естетична природа. Підґрунтям нашого припущення є аксіома про те, що, незважаючи на специфіку зображувально-виражальних засобів окремих мистецтв, між ними існує тісний зв'язок, оскільки вони підкорюються загальним закономірностям, і, за певних умов, окремі мистецтва можуть користуватися засобами інших мистецтв. Такими умовами в нашому освітньому просторі стала наукова практика.

Отже, мета публікації – розкрити ресурс художньо-естетичних засобів хореографії та літератури в естетичному вихованні школярів у процесі наукової практики.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Естетичне виховання стало вісью досліджень у науковому доробку Л. Богатикова, М. Боголюбської, В. Верховинець, О. Конорова, Б. Мануйлів та ін. Формування творчої сфери дитини художньо-естетичними засобами хореографії та ритміки проаналізовано в публікаціях Н. Георгян, О. Горшкової, Ю. Ушакової, Т. Чурпіти; аспекти теорії хореографічного виховання репрезентовано в роботах О. Мартиненко, Т. Морозовської, В. Нілова, О. Таранцевої (*Метод. реком.*; Колногузенко, 2008; Котов, Плюхіна, 2022; Кучерук, Вигівська; Фріз, 2006).

У психолого-педагогічних працях учених К. Ушинського, В. Сухомлинського, Л. Виготського, Н. Миропольської, О. Рудницької та інших зазначається, що художні інтереси дітей залежать від їхніх вікових особливостей. Для кожного періоду розвитку дитини характерні певні психологічні та фізичні властивості. Зокрема Л. Виготський, Б. Теплов наголошують, що дітям притаманне пізнавальне ставлення до навколишньої дійсності, тобто в них активізована здатність емоційно реагувати на невідоме і творчо переробляти. Окрім того, у школярів доволі висока націленість і готовність до активних дій.

Науковий доробок Л. Боголюбської, В. Каміна, Б. Колногузенка, О. Комаровської, Т. Морозовської, А. Тараканової та інших розкриває проблему взаємозв'язку змісту освіти з віковими особливостями дітей в процесі хореографічної діяльності. Спираючись на аналіз власного практичного досвіду викладання літератури та спостереження на уроках хореографії ми виявили, що серед усього різноманіття танцювальних видів діяльності учнів цікавляться як народними, так, передусім, і сучасними танцювальними стилями.

У процесі педагогічної діяльності загалом і наукової практики зокрема, ми відстежили, що для виховання естетичних смаків, потреб, цінностей варто ретельно відбирати та застосовувати естетично-забарвлені, емоційно-сміслові, лексично-різноманітні рухи, а систематизація сучасних хореографічних елементів за стильовими напрямками з подальшою розробкою методики навчання сприятиме формуванню в учнів художньо-естетичних інтересів, духовно-емоційного цілісного ставлення до танцювального й літературного мистецтва.

Для коригування здобутих умінь учнів у царині сучасної хореографії вважаємо корисним застосовувати на заняттях аудіовізуальні засоби навчання, які стимулюють учнів до найбільш продуктивної виконавської роботи. Упровадження цієї форми роботи створює передумови для більш активного виявлення внутрішніх відчуттів та емоцій дітей, спонукає їх до продуктивної творчості, підвищує власну гідність та вчить критично оцінювати власну творчу діяльність. Використання запропонованих форм роботи вчить учнів отримувати естетичну насолоду від хореографічної діяльності, формує їхню самодостатність, яка є одним зі складників соціалізації учнів і виступає фактором їх творчої активності.

Симбіоз хореографічної активності й літературної творчості не лише задовольняє потребу школярів у руховій діяльності, а й сприяє їхньому цілісному розвитку: релевантному вираженню в рухах тілом думок, емоцій, почуттів (Колногузенко, 2008; Фріз, 2006). Науковій практиці, що поєднує ці два види

мистецтва, властива творча природа й інноваційність, формування винахідливості та креативності мислення дитини, розвитку її знань, емоцій, почуттів. Саме тому підвищення рівня естетичного виховання особистості дитини залежатиме від формування в неї таких сфер: когнітивної (знання); мотиваційної (зацікавлене ставлення до мистецтва слова й мистецтва танцю); психофізичної (взаємозв'язок між внутрішнім і зовнішнім світом особистості й умінням передавати його у відповідних рухах); емоційної (емоційна насиченість духовних потреб й емоційне оцінювання зовнішнього та внутрішнього світу ліричного героя твору, формування емоційно-ціннісної шкали ставлення до навколишнього); активно-творчої (самовиявлення та самореалізація в процесі літературної/танцювальної творчості) (Котов, Плюхіна, 2022; Фріз, 2006).

Цьогоріч традиційна наукова практика ліцеїстів 7 класу поєднала у науковому і творчому пошуку хореографію та українську літературу, адже мистецтво слова й мистецтво танцю тісно пов'язані між собою. Такий симбіоз наук є цікавим як для педагогів, так і для учнів, бо уможливорює поглиблене опрацювання позапрограмового матеріалу, формує креативне та критичне мислення, естетику читання й руху, стимулює до наукового пошуку. Завдання наукової практики у поєднанні «література плюс хореографія» – диференційоване: учні, які претендують на оцінку 10 балів, уклали портфоліо українського хореографа чи танцюриста, а ліцеїсти, які прагнуть отримати максимальні 12 балів, об'єднувалися в мінігрупи й створюють мистецький проєкт – поетично-танцювальну композицію до запропонованого твору, репрезентуючи себе як режисери, балетмейстери, декламатори, артисти.

Посилила науковий стрижень дослідницької роботи співпраця із кафедрою хореографії психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, адже спілкування зі студентами й викладачами університету, проведений кафедрою майстер-клас, переконують у тому, що танець – це не лише мистецтво, а й наука, опанування азами якої допомагає і виконати завдання наукової практики, і відкрити двері в таємничий світ професії хореографа. (<https://www.facebook.com/groups/2392907357600545>)

Логічним продовженням попередніх наукових пошуків і роботою над підсумковим творчим проєктом була зустріч із науковим співробітником Полтавського краєзнавчого музею Катериною Штепою, адже робота над творчим проєктом передбачає врахування найдрібніших деталей літературно-музичної композиції як у сюжеті, так і в костюмі, декораціях, сценічній майстерності. У творчих пошуках юним науковцям допоміг етнографічно-історичний майстер-клас «Вінок – захисне коло з правіків». Інтелектуальна атмосфера Полтавської обласної універсальної бібліотеки імені Івана Котляревського дозволила поринути в цікавий світ українського народного костюму, розібратися в регіональних нюансах національного одягу, звичаєвих особливостях спілкування молоді. Родзинкою заходу стало створення ляльки-мотанки травнички й фотосесія в українських строях. Такі форми й методи роботи над естетичним вихованням школярів підкреслюють, що наукові проєкти – це не лише серйозна копітка робота, а й естетичне задоволення (<https://www.facebook.com/groups/2392907357600545>).

Фінальний день наукової практики «Мистецтво танцю в мистецтві слова» для ліцеїстів перетворився на галаконцерт фестивалю творчих проєктів і мінінаукову конференцію захисту власних наукових робіт: діти інсценізували поезії, врахувавши все до найменших деталей: сюжети творів, костюми, сценічний реквізит, музичний супровід, пластику рухів, настрої аудиторії. Виступи юних акторів і доповідачів подарували естетичну насолоду, зачепили і розум, і серце, а підсумкова рефлексія показала наскільки змістовним і цікавим був цей тиждень для кожного: і для педагогів, і для учнів. Рефлексія у формі чаювання в дружньому колі й затишна атмосфера фестивалю творчих і наукових проєктів залишили приємний післясмак плідної роботи. (<https://www.facebook.com/groups/2392907357600545>)

Висновок. Отже, сутність художньо-естетичного виховання учнів засобами танцю й слова полягає у поєднанні інтелектуальної, наукової й танцювально-рухової активності дитини, у процесі якої набуваються та вдосконалюються як спеціальні хореографічні здібності (еластичність м'язів і суглобів, пластичність та краса рухів, виворітність ніг, легкість стрибків тощо), так і формуються вміння відтворювати, інтерпретувати, художні тексти, створювати різноманітні за видами та жанрами танцювальні твори. У процесі наукового оброблення й творчого переосмислення, їх представлення перед аудиторією ровесників у дітей формуються естетичні смаки, креативне й критичне мислення, естетичне ставлення до мистецтва, формується естетична культура, естетичне сприйняття світу, накопичуються художньо-естетичні знання.

Отже, логічним є висновок, що система нетрадиційних підходів до організації навчально-пізнавальної діяльності є оптимальною формою комплексного впровадження системи шляхів і методів та педагогічних умов підвищення ефективності естетичного виховання. Узагальнене – це не лише теоретично обґрунтованим припущення, а й апробований під час наукової практики педагогічний досвід.

Список використаних джерел

- Колногузенко, Б. М. (2008). *Хореографічне мистецтво*. Харків: ХДАК.
- Котов, В. Г., Плюхіна, Н. П. (2022). Естетичне виховання молодших школярів засобами хореографії. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 1 (349), 1, 175-184. Взято з [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-1-175-184](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1(349)-1-175-184)
- Кухар-Онишко, О. С., Ситченко, А. Л. (Уклад.). (1991). *Вивчення художнього образу в школі: метод. реком.* Миколаїв: К: РОВО «Укрвузполіграф».
- Кучерук, О., Вигівська, Г. *Елементи інтеграції мистецтв у процесі вивчення літератури*. Взято з <https://studentam.net.ua/content/view/8620/97/> (дата звернення: 09.08.2023 р.)
- Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів*: лист МОН № 1/9-61 від 06.02.08 року. Взято з https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2617/ (дата звернення: 01.06.2023 р.)
- Порядок проведення навчальної та наукової практики в Науковому ліцеї №3 Полтавської міської ради*. Взято з https://scientific-lyceum3.com.ua/Home/Info_Page/54 (дата звернення: 09.08.2023 р.)
- Фріз, П. (2006). *Теорія і методика хореографічної роботи з дітьми: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Хореографія»*. Дрогобич: ДДПУ.

References

- Friz, P. (2006). *Teoriia i metodyka khoreohrafichnoi roboty z ditmy [Theory and technique of choreographic work with children]: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv spetsialnosti «Khoreohrafiia»*. Drohobych: DDPY [in Ukrainian].
- Kolnohuzenko, B. M. (2008). *Khoreohrafichne mystetstvo [Choreographic art]*. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].
- Kotov, V. H., & Pliukhina, N. P. (2022). Estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv zasobamy khoreohrafii [Aesthetic education of younger schoolchildren by means of choreography]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky [Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences]*, 1 (349), 1, 175-184. Retrieved from [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-1-175-184](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1(349)-1-175-184) [in Ukrainian].
- Kucheruk, O., & Vyhivska, H. *Elementy intehratsii mystetstv u protsesi vyvchennia literatury [Elements of arts integration in the process of studying literature]*. Retrieved from <https://studentam.net.ua/content/view/8620/97/> [in Ukrainian].
- Kukhar-Onyshko, O. S., & Sytchenko, A. L. (Comps.). (1991). *Vyvchennia khudozhnoho obrazu v shkoli [Studying the artistic image at school]: metod. rekom.* Mykolaiv: K: ROVO «Ukrvuzpolihraf» [in Ukrainian].
- Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu pid chas provedennia navchalnykh ekskursii ta navchalnoi praktyky uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Methodological recommendations on the organization of the educational process during educational excursions and educational practice of students of general educational institutions]: lyst MON № 1/9-61 vid 06.02.08 roku*. Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2617/ [in Ukrainian].
- Poriadok provedennia navchalnoi ta naukovoi praktyky v Naukovomu litsei №3 Poltavskoi miskoi rady [The procedure for educational and scientific practice in Scientific Lyceum No. 3 of the Poltava City Council]*. Retrieved from https://scientific-lyceum3.com.ua/Home/Info_Page/54 [in Ukrainian].

YAKYMENKO N., KARAPYSH S., MITINA T.

Naukovyj licej №3 Poltavskoyi miskoyi rady, Ukraine

ARTISTIC AND AESTHETIC TOOLS OF THE ART OF DANCE AND THE ART OF WORD AS A RESOURCE OF AESTHETIC EDUCATION OF SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF SCIENTIFIC PRACTICE

The authors of the article proposed an innovative way of aesthetic education for schoolchildren, which is carrying out scientific practice that combines literature and choreography. The advantages of using an activity approach in the formation of key competencies and end-to-end skills of a child, the application of theoretical knowledge from literature and choreography in practice, the formation of self-education skills, teamwork, successful integration into society and self-realization are highlighted. The authors emphasize that for the formation of an effective system of aesthetic education, it is necessary to use not only traditional approaches, but also to look for new ways of interaction between the teacher and the student.

It was concluded that the system of non-traditional approaches to the organization of educational and cognitive activities is the optimal form of comprehensive implementation of the system of ways and methods and pedagogical conditions for increasing the effectiveness of aesthetic education. Generalized is not only a theoretically justified assumption, but also pedagogical experience tested during scientific practice.

Key words: *aesthetic education, art project, scientific practice, reflection, artistic and aesthetic means, critical and analytical thinking.*

Стаття надійшла до редакції 13.09.2023 р.